

“VIRTUAL MADANIYAT” - JAMIYATDAGI MADANIY O'ZGARISHLAR OMILI

Oripov Elyorjon Shavkatovich

Qo'qon davlat pedagogika instituti Tarix fakulteti
milliy g'oya ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi o'qituvchisi

Ablakimov Bekzod G'ayratjon o'g'li

Qo'qon davlat pedagogika instituti Tarix fakulteti
milliy g'oya ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot har qanday jamiyat, millat taqdiri va kelajagini o'zgartirib yuborishga qodir bo'lgan kuchli vositaga aylanib borayotganligi hamda virtual olam ta'sirida turli qadriyat va an'anaga ega jamiyatlarning madaniy sohasida universallashtirish jarayoni yuzaga kelayotganligi ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan.

Kalit so'zlar: Virtual madaniyat, axborot, axborot xavfsizligi, axborot erkinligi, internet, salbiy va ijobiy oqibatlar

Kirish. Bugungi kunda butun dunyo hamjamiyati keng ko'lamdagi tub o'zgarishlarni boshidan kechirmoqda. Ushbu o'zgarishlarning mohiyati "barchaga - hamma bilan" to'g'ridan-to'g'ri va teng aloqalarni o'rnatishdan iborat. Axborot va telekommunikatsiya texnologiyalari yangi "tarmoq" ijtimoiy buyurtmaning asosiga aylanmoqda: odamlarning manfaatlarini yanada aniq, tezkor va o'z vaqtida ko'rib chiqish imkoniyati mavjud. Ko'pincha, jamoat, boshqaruv tuzilmalari va elitalar virtual makonda, bir tomondan, xalqqa biror bir vositalarsiz byurokratik boshqaruv tizimidan xalos bo'lishga imkon bersa (turli xil elektron o'zaro ta'sir tizimlari orqali), boshqa tomondan, axborot makonidan siyosiy ta'sirning manipulyativ manbai sifatida foydalanish (xususan, blogosfera) imkoni tug'iladi. Ijtimoiy shovqinlarning tarmog'i deyarli har qanday masalani hal qilish tezligini oshiradi.

Asosiy qism. Madaniy makonda sezilarli o'zgarish - bu shaxslarni identifikatsiya qilish va o'zini namoyon qilishning an'anaviy turlarini o'zgartirish. Rus madaniyatshunosi va sotsiologi D.V.Ivanovning ta'kidlashicha: "... postmodernizm davrida insonning mohiyati endi ijtimoiy emas, balki virtual voqelikka aylantirilmog'da. Har qanday virtual haqiqatda, odam biror narsa (bir marta ishlatiladigan) bilan emas, balki simulyatsiya (tasvirlangan) bilan shug'ullanmaydi. Zamonaviy davrda o'zini ijtimoiy voqelikka duch kelgan odam buni yashash uchun zarur bo'lgan tabiiy tabiat sifatida jiddiy qabul qiladi. Postmodernizm davri odami, virtual voqelikka suyangan holda, g'ayrat bilan "yashaydi", uning odatiylikini, parametrlarining nazorat qilinishini va undan chiqish imkoniyatini biladi"¹. Odamlar o'rtasidagi munosabatlar tasvirlar o'rtasidagi munosabatlar shakliga o'tish istiqboli jamiyatni virtualizatsiya qilish istiqbolidir.

Aslida, biz onlayn shovqinlarda ishtirok etuvchilarning ijtimoiy mavqei Ko'pincha ustun bo'lgan vaziyatni to'xtatib qo'yganini ko'rishimiz mumkin: virtual muhitga kirish, mavzu ko'rinmas, o'zgaruvchan bo'ladi, atrof-muhitning o'zi kabi, bu uning shaxsiy taqdimotini (tuzilishini) o'zgartiradigan virtual dubl yaratishga imkon beradi. Aslida, tarmoqdagi identifikatsiyalash va tan olish marosimlari (ism, maqomni belgilash, fotosurat rasmlari) bilan bir vaqtning o'zida jinsi, yoshi va ijtimoiy mavqeining ahamiyatli xususiyatlarining ijtimoiy og'irligi bir tekislanadi. Virtual makon ishtirokchisi mafkuraga ergashadi: "O'zingizni quring!". Kimgadir bo'lish haqiqiy emas, balki abadiy bo'lish g'oyasini anglab yashash haqiqatga aylanadi. Shunday qilib, axborot va telekommunikatsiya texnologiyalari ko'p jihatdan odamning imkoniyatlarini oshiradi, lekin shu bilan birga odamlarning bir-birini (xususan,

¹ Иванов, Д.В. Феномен компьютеризации как социологическая проблема. / Д.В. Иванов. // Проблемы теоретической социологии. Вып.3 – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2000

virtual shovqinlar makonida) idrok etish ustuvorliklarini aniq ta'kidlashga olib keladi. Natijada kelajakda yoshi va jinsi, ijtimoiy holati, tashqi tana xususiyatlari ahamiyati kamayib boradi.

Bundan tashqari, madaniy makonda vaqtning o'zgarishini anglashimiz mumkin. "Eng so'nggi aloqa texnologiyalari butunlay boshqacha, ilgari noma'lum bo'lgan "global kosmik vaqt"ni yaratadi: Mahalliy, cheklangan tom ma'noda, global bo'lib qoladi va ma'lum vaqt nisbiy xarakterga ega bo'ladi, chunki bu yoki boshqa voqea qachon va qanday sodir bo'lganligi muhim emas"².

Bir tomondan, odam kompyuterda o'tirishi va virtual aloqa makonining chegaralarini o'rnatishi va mustaqil ravishda yaratishi bilan, dunyodagi istalgan manbadan istalgan masala bo'yicha ma'lumot olishi mumkin; boshqa tomondan, ommaviy axborot vositalari fazoda vaqt konvergatsiyasi uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni ochib, musiqa, rasm, adabiyot, fan, siyosat, falsafani birlashtiradi. Oldin tarqalib ketgan va tenglashtirilgan narsa hozir bir joyda bo'lib, yagona global yaxlitlikka aylanadi. Ushbu ma'lumotlar virtual makonda keng ishtirokchilar uchun mavjud va tegishli ma'lumot, ijtimoiy maqom, bo'sh vaqt va moddiy manbalarni talab qilmaydi.

Ushbu turdagi konvertatsiya ta'siri san'at sohasini tahlil qilishda ayniqsa sezilarli bo'ladi. Shunday qilib, T.E.Shexter madaniyat mavjudligining yangi virtual darajasi to'g'risida gapirib, shunday dedi: "Madaniyatning virtual darajasi - bu aniq texnologik xususiyat, bu san'atning mavjud bo'lishining haqiqiy yo'li bilan belgilangan chegaralardan ancha yuqori. Virtual darajada badiiy ijod haqiqat sharoitida noma'lum bo'lgan funktsiyalarni egallaydi, osongina belgi, saytning matn elementi yoki umuman Internet muhitiga aylanadi. Shu bilan birga, virtual transkriptda san'at asari moddiy mavjudlik sharoitida unga berilgan mustaqillik va daxlsizlikni yo'qotadi va matnning xususiyatlariga ega bo'ladi, bu yerda barcha elementlar teng bo'lib, umumiy ma'noga xizmat qiladi, ular uchun interfaol ko'krak "gipertekst" deb nomlanadi"³.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, ma'lumotlarning global tarqalishi, uning miqdorining ko'payishi idrok makonining izsizlanish holatiga olib keladi. "Xaotik axborot oqimi devalvatsiya qiluvchi ma'lumotni keraksiz qiladi. Va shafqatsiz bozor boshqa vositalar singari usullar bilan miya yuvish uchun tarmoq kuchidan foydalanadi"⁴. Aytishimiz mumkinki, kelajakda axborot va telekommunikatsiya texnologiyalari ma'lumot olish imkoniyatlarini yanada kengaytiradi, timol olingan tarkibni yanada diversifikatsiya qiladi va yaxshilaydi. Ammo shu bilan birga, xavfli oqibatlar ham ravshan: bilimlarni jamiyat uchun begona va xavfli maqsadlarda ishlatish tinchlikka jiddiy tahdid solishi mumkin. Bundan tashqari, xavf odamlarning hiyla-nayranglari uchun ma'lumotlardan foydalanishda, kompyuter jinoyatchilari tomonidan maxfiy va oddiygina shaxsiy ma'lumotlarni olishda bo'ladi.

Ushbu g'oyani qo'llab-quvvatlash uchun rus postmodernizmi tadqiqotchisi N. B. Mankovskayaning iqtibosiga murojaat qilaylik: "Tomoshabin, o'quvchini kuzatuvchidan qo'shma ijodkorga aylantirish, asar yaratishga ta'sir qiluvchi va qaytarish effektini boshdan kechiruvchi estetik ongning yangi turini shakllantiradi, axborot uzatishning tarmoq usullari an'anaviy fazoda vaqtni o'zgartiradi"⁵

² Зубанова, Л. Б. Медиаобраз действительности: ценностное пространство современных средств массовой информации. / Л.Б. Зубанова. – Челябинск: ЧГАКИ, 2007.– 244 с.

³ Шехтер, Т.Е. Художественное воображение и логика фрактала. / Т.Е. Шехтер // Виртуальное пространство культуры. Материалы научной конференции 11-13 апреля 2000 г. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000.

⁴ Болескина, Е.Л. Потребители игровой компьютерной культуры. / Е.Л. Болескина // СОЦИС. – 2000. - № 8.

⁵ Маньковская Н.Б. Виртуалистика: художественно-эстетический аспект. / Н.Б. Маньковская //

Shunday qilib, internetda yangi axborot texnologiyalari sharoitida ma'lumot yuboradiganlar soni tobora ko'payib bormoqda va uni eshitadiganlar soni kamayib bormoqda. Kompyuter tarmoqlarida aylanib yuradigan juda katta miqdordagi ma'lumot asabiy yuklanish tufayli kelib chiqadigan stressni, begonalash tuyg'usini

keltirib chiqarishi mumkin, bu psixologlar "axborot zarbasi" va "axborotning haddan tashqari yuklanishi" deb nomlangan hodisalar bilan bog'liq.

Bizning fikrimizcha, tafakkur va ong turlarining o'zgarishi muhim o'zgarish turiga aylanadi. Zamonaviy axborot maydonida, "global qishloqda" bo'lgan odam "chiziqli-ketma-ket" (avvalgi kabi) emas, balki "mozaik" deb o'ylashga majbur bo'ladi. Ma'lumotni idrok etishning mozaik tabiati Nil Postman tomonidan voqealarning doimiy o'zgarishi bilan taqdim etilgan, uning ramziy ajratuvchisi "tanaffuslarning ixcham metaforasini" aks ettiradi. Ushbu ibora orqali, virtual media tomonidan chizilgan dunyo endi tartib va ma'noga ega emasligi va shunga mos ravishda jiddiy qabul qilinishi mumkin emasligi ta'kidlanadi.

Shunday qilib, axborot jarayonlarining tezligi va hajmining oshishi mozaik madaniyatini, postmodern estetika va postnon klassik paradigmani shakllantirishga olib keldi. Endi olimlar tarmoq ma'lumotlarini bizning ko'zimiz oldida tom ma'noda oqayotgan, ko'payayotgan va tezlashayotgan vaziyatini tushunishga harakat qilmoqdalar. Shuningdek, ular yaqin kelajakda barcha ijtimoiy amaliyotlardagi sifat o'zgarishini bashorat qilmoqdalar. Shunday qilib, aytish mumkinki, axborot va telekommunikatsiya jarayonlari, iqtisodiy va siyosiy omillardan tashqari, ijtimoiy tuzilish va madaniy dinamikani belgilaydi.

Transformatsiyaning yana bir muhim turi - bu ijtimoiy tabaqalanishning an'anaviy turlarini o'zgartirish.

Tabaqalanish tengsizligining an'anaviy makonda odamlarning ishlab chiqarish vositalariga munosabati yoki odamlarning yashash yo'llari asosida bo'linishi bilan bog'liq (K. Marks); ijtimoiy obro'ning holati xususiyatlari (M. Viber), iqtisodiy resurslar va pul kapitalini boshqarish (E. Rayt) deb tushuniladi.

Virtual aloqalar makonida esa tabaqalanish foydalanuvchining axborot qobiliyatining asosiy xususiyatiga ("rivojlanish" turi) asoslanib, yangi turdagi axborot tengsizligini keltirib chiqarmoqda (A. Touraine). Natijada, zamonaviy jamiyatning madaniy va axborot qatlamlari shakllantirilib, ular allaqachon axborot tarkibini faol yoki passiv iste'mol qilish belgilariga ko'ra taqsimlangan (shuningdek, "yangi kambag'allar" sinfiga - "o'zlarining rivojlanmaganligi sababli" haqiqiy madaniyat doirasidan chiqarib tashlanganlar).

Tabaqalanishning jiddiy o'zgarishlari ijtimoiy tarbiya usullari hamda turlarining o'zgarishiga bevosita ta'sir qiladi. Hayotimizga yuqori texnologiyalarning kirib kelishi, axborot maydonining kengayishi, hayot sur'atlarining tezlashishi bilan inson hayotining ko'plab jarayonlari o'zgarib bormoqda. Yosh avlod allaqachon zamonaviy kompyuter uskunalari va texnologiyalarini a'lo darajada biladi (axborot texnologiyalari asrida yashaydigan katta yoshli avlod Ko'pincha faqat yuzaki asoslarni bilishadi), bu albatta, dunyoqarashda ham, ta'lim darajasida ham ko'rinadi. Lekin ijtimoiylashgan keksa avlod tezlikda zamonaviy madaniyatga moslashish va kirishishi shart. Aks holda hali ijtimoiylashmagan yosh avlod zamonaviy madaniy va ijtimoiy jarayonlarni chaqmoq tezligida o'zgartiradi:

A. Bolonkin insonni ijtimoiylashish jarayonini quyidagicha ta'riflaydi: "O'qish jarayoni ma'lumotni diskdan diskka qayta yozish uchun qancha vaqt kerak bo'lsa, shuncha vaqt ketadi. Agar sizga ingliz tili kerak bo'lsa - dasturni ulang va yuklab oling. Agar siz nazariy fizika yoki undan yuqori matematikani amalga oshirishni istasangiz, qo'shimcha ma'lumotlar bazalarini

o'rnatish va shu ham ...⁶. Bunday o'zgarishlar natijasida olimlar "insoniyatdan keyingi davr" (IV Bestujev-Lada), yangi "nano sapiens" (V. Kishinets), "kibernavta" (T. Leari) ning paydo bo'lishi haqida gapirishmoqda.

Til har qanday madaniyatning o'zini o'zi aniqlashning muhim tarkibiy qismi va usuli hisoblanadi. Shuning uchun virtual texnologiyalar ta'siri ostida madaniy makonda yuz beradigan o'zgarishlar an'anaviy til amaliyotining o'zgarishiga yordam beradi. Allaqachon postmodernistik mualliflar til bilan tajriba o'tkazib, unga "tirik organizm" kabi muomala qilib, matnni anonim kotirovkalar kollajiga aylantirib, o'rnatilgan grammatika va stilistik qoidalarni e'tiborsiz qoldirdilar. XXI asrda tilshunoslik amaliyotining o'zgarishi juda dolzarb hodisa bo'lib, tadqiqotilar fikriga ko'ra: "... umuman globalistik deb ataladigan mutlaqo yangi "rejimformat"ni qabul qiladi"⁷. Bunday holda biz globallashuvning umumiy jarayoni ta'siri ostida tilni o'zgartirish muammosiga tegmaymiz, aksina telekommunikatsiya texnologiyalari ta'siri ostida til amaliyotini o'zgartirishga e'tibor qaratamiz: "Internet shahar makonini buzmaydi, balki unga yangi o'lamlarni o'rnatadi. Tarmoq o'zi global shaharga aylanadi"⁸.

V. Elistratov globallashuv jarayonida insoniyat hayotida "yangi ierogliflar" yoki "yangi piktografiya" paydo bo'lishi haqida gapiradi. Virtual aloqa tilining "tovushini" kuchaytirish turli xil texnik vositalar yordamida amalga oshiriladi: "Caps Lok" tugmachasini bosish, "bosh harflar" deb nomlangan, bu matnni katta harflar bilan yozish imkonini beradi (ovozingizni ko'tarishni anglatadi); cho'zilgan tovushlarni belgilash orqali iboraning intonatsion rangini aks ettirishga urinishlar ("Men bilmayman!"); so'zlarning xorijiy transkripsiyasini dekodlash ("Senk yu veri ma!"); tinish belgilaridan faol foydalanish: undov belgilari, his-tuyg'ularni ifodalash uchun belgilar :-).

Shunday qilib, internetda o'ziga xos tilning paydo bo'lishi, imlo so'zlarining yangi qoidalari, muloqotning turli shakllari va usullari nafaqat onlayn aloqalarning mahalliy yopiq maydoni bo'lib qolmoqda, balki umumiy madaniy tilning holatiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tashqi haqiqat tomonidan yaratilgan Internetning o'zi atrofdagi kosmos madaniyatiga ta'sir etuvchi (va ba'zi holatlarda ongli ravishda) kuchli virtual ob'ektga aylanadi. Internet makoni faqat uni yaratish va rivojlantirish uchun faol inson faoliyati sharoitida mavjud bo'lishi mumkin va shuning uchun virtual shaxslar yangi og'zaki va og'zaki bo'lmagan ifoda va aloqa vositalarining yaratuvchisiga aylanadilar, nafaqat virtual makonning o'zi, balki uning muloqot tilini ham yaratadilar.

Madaniy makonni o'zgartirishdagi muhim tendentsiya aholining hordiq chiqarish amaliyotini o'zgartirishdir. Postmodernizm tushunchalarida bo'sh vaqt o'yin-kulgi, o'yin, gedonizmga qaratilgan eng muhim quyi tizim sifatida qaraladi.

Zamonaviy hordiq chiqarish industriyadan keyingi jamiyat tamg'asi bo'lib, uning xususiyatlari insonning butun kundalik hayotiga mos keladi. Iste'molchi jamiyat zamonaviy odamga "moda hordiq" ning yangi shakllarini singdiradi, ular obro'e'tiborning namoyon bo'lishi va aholining barcha qatlamlari uchun taqlid qilish ob'ekti bo'ladi.

Frantsuz sotsiologi J. Dumazedier ta'kidlashicha, zamonaviy jamiyat "bo'sh vaqt sivilizatsiyasi"⁹ rivojlanmoqda, buning natijasida bo'sh vaqtning o'zini o'zi qadrlaydigan, o'zini o'zi ta'minlaydigan tabiati mustaqil va belgilaydigan o'zgaruvchanlikning xususiyatlariga ega:

⁶ Болонкин А.А. Бессмертие людей и электронная цивилизация /А.А. Болонкин // Сборник статей, дискуссий о путях достижения бессмертия людей и будущем человечества. - Библиотека учебной и научной литературы РГИУ, 2007 г. - 130 с.

⁷ Елистратов, В. Язык как зеркало эпохи. / В. Елистратов // Дружба народов. – 2009. - №10.

⁸ Марков, Б. Человек в эпоху масс-медиа. / Б. Марков // Информационное общество. – М., 2004.

⁹ Дюмазедье, Ж. На пути к цивилизации досуга / Ж. Дюмазедье // Вестник Московского университета. Сер.12, Социально-политические исследования. – 1993. - №1

bo'sh vaqtlarga hayot yo'nalishlari diqqat markazida, ayniqsa yoshlar orasida. zamonaviy insonning turmush tarzidagi tub o'zgarishlar. Bu "dam olish sivilizatsiyasi" e'lon qilinishini belgilaydigan bo'sh vaqt sohasidagi o'yin-kulgi, rivojlanish va ijodkorlikda shaxsni realizatsiya qilish imkoniyatidir.

An'anaviy me'yorlar va qadriyatlarining yo'q qilinishi, iste'molchilarning kayfiyati, soddalashtirilgan ommaviy madaniyat elementlarining tarqalishi bo'sh vaqtni "institutSIONAL ishlab chiqarilgan mahsulotlarni iste'mol qilish shakliga aylantirmoqda"¹⁰. Bugungi kunda dam olishning an'anaviy shakllari bilan bir qatorda, jamiyat bo'sh vaqtni o'tkazish bo'yicha yangi xizmatlarni, masalan, kafelar-restoranlarni, kazinolarni, tungi klublarni, o'yin klublarini va Internet-kafelarni, fitness markazlarini taklif etadi. Aholiga tijorat maqsadlariga intilayotganda turli xil xizmatlarni taklif qiladigan tobora murakkab institutlar paydo bo'lmoqda. Internetga bepul ulanish - WI-FI ulanish punktlari iste'molchilarni jalb qilishning ommabop usuli hisoblanadi. Televizion ekranlardan, ommaviy axborot vositalari orqali foydalanuvchilar tijorat ko'ngilochar industriyaga asoslangan bo'sh vaqtni o'tkazishning ideal modeliga jalb qilinadi. Biroq, ko'pincha, taklif qilinadigan barcha resurslar va xizmatlardan foydalana olmayotgan odamlar, ideal shakllarni mavjud bo'lganlarga almashtirib, stereotiplar, hissiy reaksiyalarga moyil bo'ladilar.

O.V.Ponukalina haqiqatni ta'kidlaydi: "... haqiqiy emas, balki virtual "dam olish sivilizatsiyasi" paydo bo'ladi, unda haqiqat turli xil tasvirlar bilan almashtiriladi"¹¹". Televizor, kompyuter o'yinlari, internetdagi aloqa va o'yin-kulgilar mamlakatimiz aholisining bo'sh vaqtlarida mutlaq ustunlikka aylanmoqda. Shunday qilib, virtual makon insonning hayotida bo'sh joyni egallay boshlaydi, bu odamga bo'sh vaqtni tashkil qilishda ma'lum bir alternativani beradi.

Virtual texnologiyalarning ta'siri ostida, insonning o'zi va o'zi haqida sub'ektiv vakilliklar makoni (endi inson hayotining tashqi madaniy makonini o'zgartirish to'g'risida ko'p narsa bo'lmay, balki shaxsni shaxsiy idrok etish va o'zini namoyon qilish madaniyati haqida) o'zgarib bormoqda: unga ob'ektlarning tezkor va tubdan o'zgarishini tushunish uchun imkoniyat berish, shaxsiy va individual harakatlar. Virtual voqelikda (bu subyektiv-xayoliy dunyo yoki simulyatsiyalangan axborotkompyuter virtual o'yini bo'lsin) yakka o'zi "butun dunyo" o'zgarishiga duchor bo'ladi, atrofdagi fazoda esa faqat katta odamlar guruhlari bunga qodir.

Yana bir xususiyat - biz boshqa imijni modellashtirish, sun'iy belgilar bilan aloqa qilish imkoniyatini ko'rib turibmiz. Virtual muhit odamga yangi tasvirlarni yaratishga va ularda bo'lishga imkon beradi: virtual makonda sun'iy ravishda yaratilgan nomlar, laqablar, maqomlar orqasida yashirish, shuningdek, o'z ongida "soxta o'zini o'zi" obrazini yaratish juda oson (bunday virtual juftlik "ideal" ning prototipi bo'lib xizmat qilishi mumkin). Bunday vaziyat qisman yoki to'liq bo'lmagan mavjudlikni keltirib chiqaradi (tana sezgisi aloqalari, moddiy tasvirlar uchun eklovlar) giper to'liqlikni sub'ektiv idrok etish bilan. Yangi voqelik haqiqiy hayotda olish qiyin bo'lgan narsalarni to'ldiradi. Masalan, shou-biznesda virtual qahramonlar paydo bo'lishiga oid misollar shundan dalolat beradi: "Yaponiyada Miku Xatsune ismli yosh xonanda g'oyat mashhur bo'lib ketdi. U ko'pchilik ijrochilardan o'zining ajoyib ohangi va benuqson ritmi bilan ajralib turadi, ammo asosiysi Miku yuz foiz virtualdir. Sahnada kompyuter gologrammasi paydo bo'ladi.

Shunga qaramay, uning qo'shiqlari jadvalning birinchi qatorini egallaydi va konsertlarda ular doimo sotilib boriladi "(ushbu ssilkada tomosha qilishingiz mumkin)"¹².

¹⁰ Понукалина, О.В. Виртуальная «цивилизация досуга» российской провинции. / О.В. Понукалина // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. - № 33

¹¹ Понукалина, О.В. Виртуальная «цивилизация досуга» российской провинции. / О.В. Понукалина // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. - № 83

¹² <http://www.1tv.ru/news/world/200981>

"Virtual haqiqat, virtual hodisalar har doim qisman yoki qisman mavjudligi bilan ajralib turadi, mavjud emasligi, aniqlik yo'qligi bilan tavsiflanadi. Ular to'lato'kis, qisqargan mavjudlik bilan ajralib turadi, bu esa barqaror va doimiy, o'zo'zini ta'minlab beradigan mavjudlikka va mavjudlikka erisha olmaydi." ¹³[.

Xulosa. Yuqoridagi tadqiqotchilarning fikrlarini xulosa qilib aytganda, bugun madaniy makonni virtualizatsiya qilish natijasida jamiyatda yangi turdagi jamoalar yoki guruhlarda quyidagi xususiyatlar shakllanayotganini ta'kidlash mumkin:

- jamoa a'zolarining "majburiy to'g'ridan-to'g'ri shaxslararo aloqasi" yo'qligi;
- rasmiy tarkibiy qismlarning rasmiylashtirilmaganligi (nizomlar, bayonnomalar, faoliyatni rasmiylashtirishning boshqa usullari);
- virtual jamoalar a'zolarining umumiy maqsadlari bo'lmasligi mumkin, ammo ayni paytda umumiy manfaatlar bo'lishi mumkin;
- jamoaning muvaffaqiyatli tashkil etilishi va ishlashi uchun zarur bo'lgan maxsus tadbirlarning yo'qligi (konferentsiyalar, kongresslar);
- virtual jamoalarda nazorat va tekshirish, boshqaruv organlarining yo'qligi (rivojlanishning o'zini o'zi tashkil etgan shakli)¹⁴. Shunday qilib, yuqorida sanab o'tilgan barcha turdagi o'zgarishlarni umumlashtirib, aytishimiz mumkinki, inson hayotining turli sohalarida axborot-virtual texnologiyalarning faol aylanishi zamonamizning madaniy makonini tubdan o'zgartiradi, ko'p jihatdan hayotning subyektiv-shaxsiy modellarini idrok etish va o'zini namoyon qilish odatiy usullarini o'zgartiradi. Shu bilan birga, ushbu o'zgarishlarning muhim va ahamiyatli bo'lishiga qaramasdan, bizning fikrimizcha, voqelik kategoriyasini faqat bizning davrimiz hodisasi sifatida tasniflash mutlaqo to'g'ri emas. Bizning, voqelikni jamiyatning tarixiy dinamikasida ob'ektiv voqelikning ishlashining o'ziga xos "ramziy juftligi" rolini o'ynab, umuman madaniyat rivojlanishining asosiy yo'nalishi sifatida ko'rib chiqish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Иванов, Д.В. Феномен компьютеризации как социологическая проблема. / Д.В. Иванов. // Проблемы теоретической социологии. Вып.3 – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2000
2. Зубанова, Л. Б. Медиаобраз действительности: ценностное пространство современных средств массовой информации. / Л.Б. Зубанова. – Челябинск: ЧГАКИ, 2007.– 244 с.
3. Шехтер, Т.Е. Художественное воображение и логика фрактала. / Т.Е. Шехтер // Виртуальное пространство культуры. Материалы научной конференции 11-13 апреля 2000 г. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000.
4. Болескина, Е.Л. Потребители игровой компьютерной культуры. / Е.Л. Болескина // СОЦИС. – 2000. - № 8.
5. Маньковская Н.Б. Виртуалистика: художественно-эстетический аспект. / Н.Б. Маньковская // Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты. — М.: Прогресс-Традиция, 2004. С. 328 –341

¹³ Хоружий С.С, Род или надород? Заметки к онтологии виртуальности / С.С. Хоружий // Вопросы философии. – 1997. - №6. – с.54

¹⁴ Синецкий, С. Б. Культурная политика XXI века: от прецедента Истории к проекту Будущего : монография. – Челябинск : Энциклопедия, 2011. – 288 с

6. Болонкин А.А. Бессмертие людей и электронная цивилизация /А.А. Болонкин // Сборник статей, дискуссий о путях достижения бессмертия людей и будущем человечества. - Библиотека учебной и научной литературы РГИУ, 2007 г. - 130 с.
7. Елистратов, В. Язык как зеркало эпохи. / В. Елистратов // Дружба народов. – 2009. - №10.
8. Марков, Б. Человек в эпоху масс-медиа. / Б. Марков //
9. Информационное общество. – М., 2004.
10. Дюмазедье, Ж. На пути к цивилизации досуга / Ж. Дюмазедье // Вестник Московского университета. Сер.12, Социально-политические исследования. – 1993. - №1
11. Понукалина, О.В. Виртуальная «цивилизация досуга» российской провинции. / О.В. Понукалина // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. - № 33
12. Понукалина, О.В. Виртуальная «цивилизация досуга» российской провинции. / О.В. Понукалина // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. - № 8
13. <http://www.1tv.ru/news/world/200981>
14. Хоружий С.С, Род или надород?
15. Заметки к онтологии виртуальности / С.С. Хоружий // Вопросы философии. – 1997. - №6. – с.54
16. Синецкий, С. Б. Культурная политика XXI века: от прецедента